

משמיה דגברא רבה אחרנא כוותיה ואותה הלכה נאמרת בשם חכם אחר⁽¹⁹⁾, הרי שהחכם שאמר את ההלכה בלא שידע שכבר נאמרה הלכה זו על ידי חכם אחר, הוא כנביא.

אמר רבא, ומאי קושיא הלא אין מכך ראייה שלא ניטלה הנביאות מהחכמים, **ודילמא תרווייהו בני חד מזולא נינהו** יתכן ששני החכמים שאמרו את אותה ההלכה הם בני אותו מזל, ומשום כך כיוונו אחד לדברי השני.

אלא אמר רבא, תדע שלא ניטלה הנבואה מהחכמים **דהרי אמר גברא רבה מילתא חכם** אומר הלכה מדעתו, ואותה הלכה **מתאמרא**

משמיה דרבי עקיבא בר יוסף כוותיה, הרי שהחכם הוא נביא, שהרי אמר כדברי רבי עקיבא ללא שידע שרבי עקיבא אמר הלכה זו – ואין לומר שכיון לדברי רבי עקיבא משום שהיה בן מזלו, שהרי ודאי רבי עקיבא היה חכם ממנו הרבה, ולא היה בן מזלו.

אמר רב אשי, ומאי קושיא עדין אין זו ראייה שהחכם הוא נביא, שהרי **דלמא להא מילתא בר מזליה הוא** אפשר שכלפי דבר זה אותו

חכם הוא בן מזלו של רבי עקיבא, אף על פי שאינו בן מזלו לענין החכמה.

אלא אמר רב אשי, תדע שהחכם הוא נביא, דהרי **אמר גברא רבה מילתא** חכם מחדש הלכה מדעתו **ומתאמרא הלכה למשה מסיני כוותיה** וכדבריו נאמר למשה מסיני, הרי שהחכם שחידש את ההלכה הוא נביא.

ומקשינן: **ודלמא** הלא אפשר שבמקרה אמר החכם הלכה שנאמרה למשה מסיני **כסומא בארובה**, [בארובה יורדים מעלית הגג אל הבית, ו'סומא בארובה' הוא משל למי שהגיע אל מטרתו במקרה וללא כוונה תחילה, כסומא שבמקרה הצליח לכיין דרכו ולרדת בארובה⁽²⁰⁾], אך אין כאן דברי נביאות על מה שנאמר למשה מסיני.

ומשנינן: **וכי לאו טעם יהיב?** הלא התלמיד חכם נותן טעם להלכה, וסברא זו באה אל לבו בנבואה, וזכה להסכים להלכה למשה מסיני⁽²¹⁾.

אמר רבי יוחנן, מיום שחרב בית המקדש⁽²²⁾ **ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לשוטים ולתינוקות**⁽²³⁾.

שלא שמע דבר זה מעולם אומר מה שנאמר למשה בהר סיני. ואילו הנביא אינו אומר אלא מה ששמע בלבד, ומכאן שחכם עדיף מנביא.

19. הקשה המהרש"א, הרי על החכם שאמר ראשון את ההלכה לא אמרו שאמר דברי נבואה, אלא אמר את ההלכה מסברא. ואם כן למה לא נאמר כן גם על החכם השני שאמר מסברא, ומהיכן למדו שלא ניטלה החכמה מהחכמים. עי"ש מה שתירץ.

20. על פי רש"י.

21. לשון רש"י כאן.

22. פירש המהרש"א דהכונה לבית ראשון, כי בבית שני לא היו נביאים אלא בתחילת בנינו שהיו חגי זכריה ומלאכי.

23. ופירש המהרש"א דנבואת השוטים אינה כנבואת הנביאים, אלא נבואתם היא על ידי שד. התורת חים כתב, דכיון שאין ישראל עושים

ומפרשין: לשוטים מאי היא?

כי הא כמעשה שהיה, דמר בר רב אשי דהוה קאי ברסתקא דמחוזא מר בר רב אשי עמד בשוק בעיר מחוזא, שמעיה להווא שוטה דקאמר, ריש מתיבתא דמליך כמתא מחסיא ראש הישיבה שעתיד למלוך היום בעיר מחסיא, טביומי חתים חותם על איגרותיו בכינוי 'טביומי' (24). — אמר מר בר רב אשי מאן חתים טביומי ברבנן מי מרבנן חותם בכינוי 'טביומי' הלא אנא. שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא ומכאן אני למד שעומד לי המזל בשעה זו —

מיד קם מר בר רב אשי ואתא בא לעיר מחסיא, אדאתא ועד שהגיע לעיר אימנו רבנן גמרו רבנן בדעתם לאותביה להושיב לרב אחא מדפתי ברישא בראשות הישיבה (25). וכיון דשמעי דאתא כששמעו החכמים שמר בר רב אשי הגיע לעיר, שדור זוגא דרבנן לגביה שיגרו אליו זוג תלמידי

חכמים לאימלוכי ביה ליטול ממנו עצה ורשות להמליך את רב אחא. עכבינהו (26) מר בר רב אשי עיכב את זוג החכמים אצלו. הדר שדור זוגא דרבנן אחרינא חזרו ושלחו אליו זוג אחר של חכמים, וגם אותם עכבינהו גביה עיכב אצלו. ושוב שלחו אליו זוג אחר עד דמלו בי עשרה עד שנתקבצו אצלו עשרה חכמים. כיון דמלו בי עשרה כיון שהגיעו אצלו עשרה אנשים פתח הוא ותנא ודרש פתח מר בר רב אשי ודרש ונעשה ראש הישיבה, והטעם שהמתין שיבואו אצלו עשרה אנשים, לפי שאין פותחין לדורש בכלה במסכת שבה דורש ראש הישיבה (27) פחות מעשרה!

קרי רב אחא מדיפתי אנפשיה על עצמו את המימרא — כל המריעין לו מי שעשו לו רע לא במהרה מטיבין לו, כלומר, הואיל ונדחתה השעה, שוב לא ימליכוני בראשות הישיבה וכל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו. (28)

25. ובקובץ שיעורים העיר, הרי למר בר רב אשי היה זכות קדימה, שהיה בנו של רב אשי שהיה ראש ישיבה במחסיא, עיי"ש. ועי' חתם סופר מה שכתב בזה.

26. על פי גירסת הב"ח, וכן להלן.

27. על פי רבינו גרשום.

28. הקשו התוס', הלא רב אחא עצמו אמר בבבא קמא פ ב, כי כל המרעים לו לעולם אין מטיבים לו, ואילו כאן אמר 'לא במהרה' מטיבין לו. ותירצו, כי מתחילה אמר רב אחא 'לא במהרה' מטיבין לו. כי היה מצפה שאחר זמן רב

רצונו של מקום, לכן אין הקדוש ברוך הוא משרה את שכנתו אלא על אנשים שאינם מהוגנים כשוטים ותינוקות. משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו, ובגדו בו עבדיו, כעס המלך והשליך את הסעודה לכלבים.

החתם סופר כתב, דלפעמים נשמת אדם רואה דברים שאין שכלו מניח לו להוציאם מפיו, מפני שנראים לו כדברי שטות, אך באמת הם דברים אמיתיים שנגזרו למעלה, והשוטה והקטן שאין חוסמים פיהם, אומרים את אשר הם רואים.

24. עי' רבינו גרשום שפירש כי כן היה שמו. והמהרש"א הביא מספר יחסין דכונה כך משום שכל ימיו היה טוב לישראל. ועיי"ש עוד פירושים.

ממעשה זה מוכח שנתנה נבואה לשוטים, שהרי כמו שהתנבא השוטה שמר בר רב אשי יהיה ראש הישיבה כן היה – ומוסיפה הגמרא להביא מעשה נוסף שממנו מוכח שנתנה נבואה לתינוקות –

תנוקת מאי היא? כי הא כמעשה שהיה דבת רב חסדא הוה יתבה בכנפיה דאבוה בתו של רב חסדא ישבה בחיק (29) אביה, הוה יתבי קמיה וישבו לפני רב חסדא רבא ורמי בר חמא, אמר לה רב חסדא לבתו, מאן מינייהו בעית? את מי מהם את רוצה לבעל אמרה ליה, תרוייהו את שניהם. ורבא חשש לדבריה ולכן אמר רבא ואנא בתרא אני אהיה האחרון מבין בעלייך (30), וכן הוה (31) וכך היה, שנישאה בתחילה לרמי בר חמא ולאחר מכן נישאה לרבא.

שאינ כריסו מלאה, ילבב, יש לו כעין שתי לבבות, וכתוב 'נבוב לוחות' ומתרגמינן חליל לוחין.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: הרגיל בין אפילו לבו אטום כבתולה יין מפקחו שנאמר 'ותירוש ינבוב בתולות' כלומר, אדם שלבו אטום כבתולה, היין עושה את לבו לחלול ופתוח:

אחים הבאים לחלוק את ירושת אביהם, הרי, הבכור נוטל חלק כפול מאחיו. – חלק אחד מקבל כיתר אחיו, וזהו הנקרא להלן 'חלק פשוט', וחלק נוסף מקבל כדין תורה שהבכור נוטל 'פי שנים', וזהו הנקרא להלן 'חלק בכור'. –

אמר רב הונא בריה דרב יהושע:

פשיטא דבר פשוט הוא, שבכור הנוטל שני חלקים בשדה אביו, הרי, בין את החלק הנוסף שמקבל כדין בכור, ובין את החלק פשוט שמקבל כיתר אחיו, – את אותם שני החלקים יהבינן ליה אחד מצרא עלינו

אמר רבי אבדימי דמן חיפה, קודם שיאכל אדם וישתה, יש לו שתי לבבות כלומר אין דעתו שלימה, לאחר שאוכל ושותה אין לו אלא לב אחד ודעתו שלימה (32). שנאמר, 'איש נבוב ילבב' כלומר אדם שהוא חלול,

יחזירוהו לגדולתו, ואחר שראה שלא החזירוהו, חזר בו ואמר 'לעולם אין מטיבין לי'.

29. על פי רבינו גרשום.

30. פירש המהרש"א, כי רבא לא קילל את רמי בר חמא שימות לפניו, אלא שרמי בר חמא יגרשנה ואז ישא אותה הוא. ורמי בר חמא עצמו לא חש לומר שהוא יהיה האחרון, משום שרמי בר חמא לא רצה לישא את גרושת חבירו כמו שאמרו בפסחים קיב א, ואם היה אומר שהוא יהיה האחרון, בהכרח יהיה כאן קללה לרבא שימות לפניו, ואז ישא רמי בר חמא את

אלמנתו.

ועל מה שכתב המהרש"א דכונת רבא היתה לישא את גרושת רמי בר חמא, הקשה הפורת יוסף, דהרי בחולין דף קל"ג פירש רש"י שרבא היה כהן, וכיצד היה יכול לישא את גרושת רמי בר חמא. אך ציין שם לדברי התוס' הסוברים שרבה היה כהן ולא רבא.

31. על פי גירסת הב"ח.

32. כמו שאמרו בבבא מציעא קז ב על פת שחרית, שהיא מחכימת פתי – מהרש"א.

לתת לו במקום אחד צמודים אחד אל השני.

— (33)

דין זה נלמד לקמן [קכד א] מפסוק⁽³⁴⁾.
וטעמו של דין זה, כי מה שחדשה תורה
שהבכור נוטל שני חלקים, אין זה שתי

זכויות נפרדות לקבל שתי שדות, אלא
מלכתחילה זכתה לו תורה שדה אחת גדולה,
ואין לחלק את חלקו האחד לשני
מקומות.⁽³⁵⁾
מסתפקת הגמרא:

החלקים בשדה הטובה ביותר, אלא בשדה
העידית נחלוק בשוה (וכל אחד מהם יטול חלק
בשווי מאה זוז), ואת שאר חלקך תטול בשדה
הזיבורית הנמצאת בצד השני, ואף שבזה לא
יקום דין התורה שהבכור נוטל במקום אחד,
סוברים הראשונים שלא נאמר דין זה אלא באופן
שכל השדות שוות, אך במקרה כגון זה שאם
יטול הבכור את כל חלקו במקום אחד יפסיד
הפשוט, לא נאמר דין זה, ואינו נוטל את חלקו
במקום אחד.

34. עי' תוס' ד"ה חלק בכור, ועי' בהערה
הבאה.

35. עפ"י רש"י ד"ה חלק, שכתב "והרי הם חלק
אחד", ואף על פי שדין זה נלמד מפסוק, צריך
לומר שזה גופא נתחדש בפסוק ששני חלקי
הבכור הרי הם חלק אחד, וממילא עלינו לתת לו
את חלקו במקום אחד, ואין לחלק את חלקו
לשתי חלקים, כן נראה מדברי הראשונים, עי'
ברא"ש.

אמנם בספר "שיעורי רבינו חיים הלוי" על
מסכת בבא בתרא, כתב שנחלקו כאן רש"י
והתוס' ולשיטת רש"י אכן נתחדש בפסוק
שזכותו של הבכור לשני חלקים הרי זה כ'חלק
אחד' וממילא יש לתת לו את חלקו במקום אחד.
אך לשיטת התוס' לא נתחדש כלל ששני
החלקים הם חלק אחד, אלא אדרבא, אף על פי
שגדר זכותו היא ליטול שני חלקים, מכל מקום
גזרה תורה לתת לו את אלו שני החלקים במקום
אחד, ועין שם שהאריך.

33. ולפי זה, כתבו הראשונים, שאם הניח האב
לשני בניו שלש שדות צמודות, הרי, השדה
האמצעית תהיה ממה נפשך של הבכור, שהרי
אף אם שדה זו לא תצא בחלקו בגורל, מכל
מקום יטול שדה זו משום שזו בהכרח תהיה
השדה הצמודה לשדה שתעלה בגורלו, ונמצא
שלעולם יטול את השדה האמצעית, ולכך אינם
עושים גורל אלא על שתי השדות שמשני
הצדדים, וזו שתעלה בגורלו נוטל האמצעית
עמה.

והר"י מיגא"ש חידש, שאף אם השדה
האמצעית היא שדה 'עידית', ושתי השדות
שמשני צידיה הן שדות 'זיבורית', נוטל הבכור
את חלקו במקום אחד אף שעל ידי כן נוטל הוא
בשדה העידית יותר מאחיו, וכגון ששתי השדות
הזיבורית' כל אחת מהם היתה שוה חמישים
זוז, ולעומתם שדה העידית היתה שוה מאתיים
זוז, ואם כן מדין תורה שהבכור נוטל 'פי שנים'
— על הבכור לקבל שדות בשווי מאתיים זוז,
ואילו הפשוט נוטל שדות בשווי מאה זוז.

ועל זה חידש הר"י מיגאש שנוטל הבכור
שדה הזיבורית, ועוד חלק משדה העידית הצמוד
לשדה הזיבורית בשווי מאה חמישים זוז, ואילו
אחיו נוטל שדה זיבורית ועוד חלק בשדה
העידית השוה חמישים זוז, ובחלוקה זו יקום
דין התורה שהבכור נוטל את שני חלקיו במקום
אחד.

אבל שאר ראשונים חולקים וסוברים שיכול
לטעון הפשוט, אין רצוני שתטול את רוב חלקך
בשדה העידית, דלא חדשה תורה אלא שתטול
פי שנים, אך אין מזכותך לקבל את אותם שני

יבם מאי? שהרי בפרשת יבום דרשו חז"ל מהפסוק "יקום על שם אחיו המת" שבחלוקת ירושת האב, נוטל היבם [שנשא את אשת אחיו שמת] חלק כפול בנכסי אביו, חלקו שלו, וכן חלק אחיו שמת³⁶).

ומסתפקת הגמרא, האם זכאי היבם לקבל את אותם שני החלקים, במקום אחד צמודים האחד אל השני, או שמא, זכותו של היבם אינה אלא לקבל שני חלקים, אבל אינו יכול לכפות את אחיו לתת לו את שני החלקים במקום אחד.

אמר אביי: היא היא! כשם שזכותו של הבכור לקבל את שני החלקים במקום אחד, כך גם זכותו של היבם לקבל את חלקו וחלק אחיו במקום אחד.

מאי טעמא?

בכור קרייה רחמנא! משום שהיבם מכונה בתורה "בכור". שהרי בפרשת יבום נאמר על היבם "והיה הבכור", ויש ללמוד מכך שדינו כבכור. וכשם שחדשה תורה שהבכור נוטל את שני חלקיו במקום אחד, כך גם דין היבם.

רבא אמר אין דינו של היבם כבכור! וטעמו, משום שבפרשת יבום **אמר קרא** נאמר בפסוק

על היבם **"והיה הבכור"** ומלשון "והיה" יש ללמוד ש'הווייתו' **כבכור** דמיונו של היבם לבכור הוא רק ב'הווייתו' [מציאות] הירושה, שבמציאות יורש כבכור, שנוטל שני חלקים כבכור, אך — **ואין חלוקתו כבכור** לגבי דיני החלוקה אין הוא דומה לבכור, שהבכור כופה את אחיו לתת לו את שני חלקיו במקום אחד, ואלו היבם אינו כן, ויכולים אחיו לדחותו ולתת לו שני חלקים נפרדים.

עתה עוברת הגמרא לדון בהלכות חלוקת שדה ירושה.

ההוא דזבן ארעא מעשה באחד שקנה קרקע **אמצרא דבי נשייה** בגבול שדה אביו³⁷, ומת אביו. **כי קא פלגו** בשעה שבאו היורשים לחלוק ביניהם את שדה אביהם, **אמר להו** האח שקנה קרקע ליד שדה האב **פליגו לי אמצראי** רצוני לקבל את חלקי בשדה אבינו בצמוד לשדה השיכת לי, שעל ידי כן תהיה לי שדה גדולה.

אמר רבה, במקרה **כגון זה**, שאותו האח נהנה מכך שיקבל את אותו החלק בשדה, ואילו אחיו אינם מפסידים מכך, שהרי לדידם אין הבדל בין שדה זו לשדה אחרת, **כופין על מדת סדום** כופים את אחיו לתת לו את החלק בשדה הצמוד לשדהו, שהרי הוא נהנה מכך והם אינם חסרים כלום, ו'כופין

ייעוין עוד בהגהות הגר"א בשו"ע שם.

37. לפי הפירוש השני בתוד"ה אמצרא. ולפירוש הראשון שם כונת הגמרא שקנה שדה הסמוך לשדה חמיו, ומת חמיו, ולא היו לו בנים כי אם בנות. וכן כתב המסורת הש"ס אות ו' בשם הערוך.

36. ונחלקו ראשונים, האם מדובר דוקא שמת האב ואחר כך מת האח, או שמא כשמת האח ואחר כך מת האב. ובשו"ע סימן קס"ג סעיף א' כתב, שדוקא אם מת האב ואחר כך מת האח, יעוי"ש טעמו, וכן היא שיטת רוב הראשונים. אבל רש"י ביבמות כד ב חולק, וסובר שאם מת האח ואחר כך מת האב, זוכה היבם בנכסי אחיו,

על מדת סדום' (38).

מתקף לה רב יוסף, אין זו 'מדת סדום', משום דאמרי ליה אחי אומרים לו האחים, רצונינו דוקא באותה שדה הצמודה לשדך, משום ששדה זו מעלינן ליה עלויא מעולה

היא לנו כי נכפי דבי בר מריון כמו שדותיו של 'בר מריון' [שם אדם שהיו לו קרקעות מעולות]. ומדובר במקרה שהשדות שהוריש להם אביהם נזונות ממי הגשמים, וטוענים האחים כי יתכן ששדה זו הצמודה לשדה אחיהם תתברך במי גשמים יותר מחברותיה.

38. והקשו התוס' [ד"ה כגון], לפי סברא זו ש'כופין על מדת סדום', מדוע צריכים אנו ל'היקש' המלמדינו שהבכור מקבל את שני חלקיו במקום אחד, הלא גם ללא הפסוק היה עלינו לתת לו את חלקיו במקום אחד משום ש'כופין על מדת סדום', שהרי אחיו אינם נחסרים מכך שדוחים אותו לשתי שדות נפרדות, ואילו הוא מרויח מכך! ?

ותירצו התוס' שלשה תירוצים —

א. שכל דין זה שכופין על מדת סדום, אינו אלא במקום שתובע בשדה אביו את החלק הסמוך לשדהו, דכיון שקודם החלוקה כבר היתה שדהו סמוכה לאותו חלק בשדה אביו, בזה 'כופין על מדת סדום' ונותנים לו את אותה שדה. אבל אם יבואו ב' אחים ויבקשו להיות שותפין בשדות שירשו מאביהם, ולכן מבקשים הם לקבל שתי שדות צמודים [כדי שיחד יהיה להם שדה גדולה שבה יהיו שותפים], במקרה זה אין שאר האחים חייבים לתת להם ב' שדות צמודות, ואין זו מדת סדום. [וטעם הדבר יבואר להלן] ולפי זה תירצו התוס' שכל תביעת הבכור לקבל את חלקו במקום אחד, אין כוחו אלא כב' אחים הרוצים להשתתף, ולכן לולי חידוש התורה שהבכור נוטל את שני חלקיו במקום אחד, לא היינו נותנים לו במקום אחד, ואין כאן 'כופין על מדת סדום', שהרי בב' אחים הרוצים להשתתף אין זו מדת סדום וכדלעיל, והבכור הרי הוא כב' אחים, ומשום כך צריכים אנו לחידוש התורה בזה.

ובטעם הדבר שב' אחים הרוצים להשתתף יחדיו אין חיוב לתת להם ב' שדות צמודים, אף

שאין האחים האחרים חסרים בכך, ואילו אותם אחים הרוצים להיות שותפים נהנים מכך שיקבלו שתי שדות צמודות, וא"כ לכאורה זוהי 'מדת סדום'? ביארו בזה, על פי מה שכתב הרשב"א, שדין זה שכופין על מדת סדום, אינו אלא באופן שלפני החלוקה היה שדה האח צמודה לשדה האב, אבל אם רק לאחר החלוקה יוצר מצב שאחד האחים יהיה 'בר מצרא', בזה, אין חיוב לתת לו שדה הצמודה לשדהו העתידית.

וביאור הדברים, ביאר הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל, [בשיעורי הגר"ש, כאן], כי מה שמבואר בסוגי' שמדין 'כופין על מדת סדום' עלינו לתת ל'בר מצרא' את החלק הסמוך לשדהו, הוא משום שדין זה ש'כופין על מדת סדום' יוצר מצב שבו אותו חלק בשדה אינו נופל כלל לחלוקה בין האחים, אלא מדין 'כופין על מדת סדום' נופל חלק זה ישירות בחלקו של ה'בר מצרא', וא"כ זהו דוקא באופן שהוא היה 'בר מצרא' קודם חלוקת האחים, דאז יתכן לומר שמדין כופין על מדת סדום נפקע חלק זה מן האחים ונופל בחלקו. אבל כאשר ב' אחים מעונינים להיות שותפין אחרי החלוקה, הרי, כל זמן שלא חלקו אין כאן 'בר מצרא', וא"כ שדה זו נופלת לחלוקה בין כל האחים, וכיון שיש לאחים חלק בשדה זה שוב אין הם חייבים לותר על זכותם בשדה זו.

ולכך גבי בכור, כיון ששתי תביעותיו דומות לתביעתם של ב' אחים התובעים לקבל את חלקם במקום אחד, [כי אנו מתיחסים לחלק

ולכן אינם חפצים ליתן לו שדה זו, וכיון שהם נחסרים במה שנותנים לו שדה זו, [שהרי יתכן ששאר השדות יתברכו פחות משדה זו],⁽³⁹⁾ לכן אין התנגדותם זו נחשבת

כ'מדת סדום'.⁽⁴⁰⁾

והלכתא כרבי יוסף! שאין לכפות את האחים ליתן לאותו אח את החלק הצמוד

בסוגיין 'כופין על מדת סדום', אין זה אלא מתקנת חכמים, ולפי זה לא קשה מדוע הוצרכה התורה לחדש שהבכור נוטל שני חלקיו במקום אחד, משום שמדאורייתא אין שייך כאן כופין על מדת סדום וכדלעיל.

ובדברי ריב"א הנ"ל ישנו חידוש גדול – שטעם דין זה ששנינו בבבא קמא כ,א שהדר בחצר חבירו שלא מדעתו, במקום שחבירו אינו עומד להשכיר את החצר, שפטור הדייר מלשלם, שהוא מטעם 'כופין על מדת סדום', וכן כתב שם ה'פני יהושע', ומדברי התוס' כאן מוכח כדבריו.

39. ובפשטות טענתם היא שכיון שיתכן שהם חסרים, לכן אין לו ליטול ללא גורל. וצריך עיון, דהלא הגורל לא יועיל להם מאומה, שהרי אין הם יודעים איזו שדה תתברך, והסיכוי שהשדות שיפלו בחלקם בגורל לא יתברכו שוה לסיכוי שהשדה שרוצה אחיהם לקחת לא תתברך, ואם כן טענתם זו שרוצים לעשות גורל שמא אחת השדות תתברך יותר אינה טענה, שהרי גם לאחר הגורל אין הם יודעים מה טוב יותר, ומה יועיל הגורל יותר מחלוקה זו שמבקש אחיהם.

אמנם רש"י לקמן במקרה הבא פירש באופן אחר, ויתכן שגם כאן כונתו שונה, ועי' היטב לקמן הערה 11.

40. זוהי שיטת רש"י בסוגיין. אבל התוס' הקשו עליו, ופירשו מהלך אחר בדברי רבה, והוא, דכיון ששדה זו נפלה לחלוקה לפני כל האחים, משום כך יכולים האחים לטעון 'לא ניתן לך זכות שיש לנו בשדה זו אם לא בדמים יקרים, כמו בני מריון שהיו עשירים ולא היו מוכרים

בכור' ו'חלק פשוט' כשתי תביעות נפרדות], משום כך צריכים אנו לחידוש התורה שמכל מקום מקבל הבכור את חלקו במקום אחד.

תירוץ שני תירצו התוס', כיון שהתורה מכנה את החלק הנוסף של הבכור 'מתנה' שהרי בפסוק נאמר 'לתת' לו פי שנים, אין לכופף את נותן המתנה לתת את המתנה במקום אחד. וביארו את דברי התוס', עפ"י דברי נתי"מ [סי' רע"ח סעיף ט'] שדין זה שהבכור מקבל 'פי שנים' הוא דין שנאמר לאחים, שהחיוב מוטל עליהם לתת לו 'פי שנים'. ולפי זה מבוארים דברי התוס' דכיון שחלק הבכורה נקרא מתנה, והאחים הם נותני המתנה, לכן אין יכול הבכור לכופף לתת לו מתנה בחלק אחד, ולכן צריכים אנו לפסוק המורה לתת לו את ב' החלקים במקום אחד.

עוד כתבו התוס' בשם ריב"א, שמעיקר הדין אין שייך כאן כלל 'כופין על מדת סדום' משום שדין זה נאמר רק במקרה שאחד דר בחצר חבירו (במקום שחבירו לא היה משכיר את חצירו לאדם אחר), והנדון הוא האם חייב לשלם או לא, בזה כופין על מדת סדום ואינו חייב לשלם לו, שהרי ממילא לא היה משכיר את חצירו זו לאחרים. אבל אם הנדון אינו כלפי התשלום, אלא שהדייר חפץ להכנס לדור בחצר ובעל החצר אינו מניחו להכנס, אין זו מדת סדום, ורשאי בעל החצר לעכבו מלהכנס לחצר. ומקרה דידן הרי הוא דומה למקום שאינו מניחו להכנס לרשותו, [שהרי חלקו וחלק שאר אחיו בשדה שוים, והם מונעים אותו מליטול את אותו חלק בשדה], ומשום כך מעיקר הדין אין שייך כאן הדין ד'כופין על מדת סדום', ומה שאמרו

(41) לשדהו.

מוסיפה הגמרא לדון במקרה נוסף בהלכות חלוקת שדה ירושה.

ראובן ושמעון שהניח להם אביהם בירושה **תרי ארעתא** שתי קרקעות **אתרי נגרי** ולכל אחת מהשדות היה צמוד מקוה מים שממנו ניתן להשקות את השדה. ואחת מאותם שדות היתה צמודה לשדה שהיתה שיכת מכבר לראובן⁽⁴²⁾, וראובן מבקש לקבל את חלקו בירושה באותה שדה הסמוכה לשדהו.

אמר רבה, במקרה כגון זה, שראובן נהנה מכך שיקבל את אותה שדה הסמוכה לשדהו, ואילו שמעון לא מפסיד אם יתן לו את אותה שדה, שהרי לשמעון אין הבדל בין שדה זו לחברתה שהרי שתי השדות שוות, כיון

דלשתיהן יש מקוה מים להשקיה, בזה כופין על מדת סדום אם שמעון מתנגד לתת לראובן את השדה הסמוכה לשדהו, הרי זו 'מדת סדום' וכופין את שמעון לתת לראובן את אותה שדה.

[ואף על גב שלעיל אמר רבי יוסף שיכול לטעון 'לי שוה שדה זו יותר', זהו דוקא בשדה הגדילה ממי הגשמים, שיכול לטעון שמא שדה זו הסמוכה לשדך תתברך יותר מחברתה. אבל כאן מדובר בשדה הנוזנת על ידי השקיה, וכיון ששני השדות שוות שלשניהם מקוה מים, שוב אין יכול שמעון לעכב את ראובן מליטול את אותה שדה הסמוכה לשדהו].

מתקוף לה רב יוסף אין זו 'מדת סדום', שהרי, יכול שמעון לטעון לראובן, אין רצוני

קרקעותיהם אלא בדמים יקרים'. והדברים מבוארים יותר בדברי התוס' בבא קמא כ ב ד"ה שהרי זה דומה למונע את חברו מלהכנס לרשותו, שאין זה נחשב למדת סדום אף אם בעל הבית אינו חסר. [וכעין דברי הריצב"א שהובאו לעיל בהערה 6].

אבל ברא"ש מבואר באופן אחר. דיכולים האחים לטעון, שמא שדה זו תפול בחלקינו ואז תקנה אותה מאיתנו בדמים יקרים, [שהרי לך שדה זו שוה הרבה משום שהיא סמוכה לשדך], ואם כן אין אנו רוצים ליתן לך שדה זו שהרי בזאת אנו מונעים מעצמינו אפשרות רווח.

41. אבל הרמב"ם פסק שעליהם לתת את השדה לאותו האח שהוא 'בר מצרא', וכתב הכסף משנה שהרמב"ם פסק כרבה, אלא שתמה שם שבסוגיין מבואר שהלכתא כרבי יוסף. וכתב שם הכסף משנה לבאר שהרמב"ם סובר בסוגי' זו כהר"י מיגאש שחידש לפי שיטתו שהובאה לעיל

שגם באופן שהשדה הקרובה לשדה הבכור היא שדה עידית, גם בזה נוטל הבכור את חלקו במקום אחד ונוטל חלק גדול מן הפשוט בשדה העידית, [ע"י הערה 1 ביאור שיטתו]. ולפי זה כתב הר"י מיגאש שכל מחלוקתם של רבה ורב יוסף אינה אלא במקום שהניח להם אביהם שדות שאינם שוות, והיינו שחלק מהשדות הם עידית וחלקם זיבורית, שבזה סובר רב יוסף שאין כאן 'כופין על מדת סדום' משום דסוף סוף נמצא שה'בר מצרא' הרויח יותר מאחיו במה שקיבל את חלקו בשדה העידית (ורבה סובר דכיון דסוף סוף מבחינה ממונית שדות כולם שוים יש כאן 'כופין על מדת סדום'), אבל במקום שכל השדות שוות מודה רב יוסף לרבה ש'כופין על מדת סדום' ועל האחים לתת ל'בר מצרא' את חלקו ליד שדהו, וכפסק הרמב"ם.

42. ביארנו את כל מהלך הגמרא לשי' רש"י, ושי' התוס' ע"י לקמן בהערה 44.

אם יתיבש מקוה המים שבחלקו, ומשום כך יכול שמעון לדרוש לחלוק בכל שדה ושדה. (44)

והלכתא כרבי יוסף!

ועתה דנה הגמרא במקרה נוסף!

ראובן ושמעון שהניח להם אביהם תרתי [ארעתא] שתי קרקעות אחד נגרא הנמצאות על שפת נהר אחד, ואחת מאותם שדות היתה צמודה לשדה שהיתה שיכת מכבר לראובן, (45) וראובן מבקש לקבל את חלקו בירושה באותה שדה הסמוכה לשדהו.

ליתן לך את כל השדה הסמוכה לשדך, דזמנין פעמים דהאי שאותו מקוה מים הסמוך לשדה השניה מדוייל יתיבש, והאי ואילו מקוה המים הצמוד לשדה שאותה אתה דורש לא מדוייל לא יתיבש. ולכן איני רוצה ליתן לך שדה זו שאתה מבקש, אלא רצוני שנחלוק את שתי השדות, באופן שכל אחד מאתנו יטול חצי שדה (43), ובאופן זה אף אם יתיבש מקוה מים אחד עדין יהיה ברשות כל אחד מאיתנו מחצית מהשדה האחרת.

וכיון שכן, שוב אין זו מדת סדום, שהרי אם תנתן כל השדה לראובן, יהיה שמעון חסר

גם לעיל היה לרש"י לפרש שהאחים רוצים לחלוק בכל שדה ושדה, ומכך שלא פירש כן לעיל נראה מדבריו שהאחים דורשים גורל, וזה צ"ע דמה הגורל מועיל לטענתם יותר מהחלוקה שמבקש אחיהם לעשות, וצ"ב.

44. כל זה עפ"י רש"י. אבל התוס' פירשו שאין מדובר כאן כלל שהיה לאחד האחים שדה הסמוכה לשדה האב, אלא אביהם הוריש להם ב' שדות שלידי כל אחד מהם היה מקוה מים, ודורש ראובן שהחלוקה תתבצע בצורה כזו שיחלקו כל שדה ושדה לשנים, ואלו שמעון מתנגד ורוצה לחלוק שדה כנגד שדה, ובזה סובר רבה ש'כופין על מדת סדום' ועל שמעון לחלוק עם ראובן שדה כנגד שדה, כדי שלכל אחד מהם תהיה שדה גדולה. ורב יוסף חולק, וסובר דכיון שיש טעם לדרישתו זו, כי יתכן שאחד ממקוי המים יתיבשו, לכן אין זו מדת שדום וחולקים כל שדה לשתיים.

45. ולהתוס' מדובר באופן שהנהר מפסיק בין שדתי השדות, ע"י בהערה הבאה.

43. כן פירש רש"י, והיינו שאין טענתו שיעשו גורל אלא שיחלקו כל שדה ושדה לחצי. והביאור בזה פשוט, שאם טענתו היא שיעשו גורל אם כן אין טענתו טענה, שהרי גם אם יעשו גורל יתכן שמקוה המים הסמוך לשדה שתפול בחלקו יתיבש, ומה יועיל הגורל. ואם כן שוב התנגדותו זו לתת לאחיו את השדה הסמוכה לשדהו זוהי 'מדת סדום' שהרי הגורל שהוא מבקש לעשות אינו עדיף מבחינה זו על חלוקה ללא גורל. ולכן פירש רש"י שטענתו היא שרוצה לחלוק בכל שדה ושדה, שאף אם אחד ממקוי המים יתיבש עדין יהיה לו חלק הסמוך למקוה המים השני. וכן משמע בדברי הרמב"ן

אלא שיש לעיין, דלפי זה גם במקרה הקודם שטוענים האחים 'שמה שדה זו תתברך יותר' לכאורה גם שם לא יעזור הגורל, שהרי גם אם הגורל יכריע את החלוקה בצורה שונה, עדין יתכן שהשדה שתפול בחלקם תתברך פחות, ואם כן מה יועיל הגורל לטענה זו, ומהו ההבדל בין אם יעשו גורל או לא, ונמצא שדרישתם זו לעשות גורל זוהי 'מדת סדום' שהרי גם אז יתכן שהשדה שתפול בחלקם תתברך פחות. ואם כן

מתקיף לה אביי לרב יוסף, גם במקרה זה אין זו 'מדת סדום' משום דמצי אמר שמעון יכול לטעון לראובן, רצוני שתטול דוקא את השדה שאינה סמוכה לחצרך, שעל ידי כן ארויח משום דבעיא דאפיש אריסי שיהא עליך להרבות באריסים [עובדי שדה], שהרי אם תטול את השדה שאינה סמוכה לשדך, נמצא, שיהיו לך שתי שדות שבכל אחת מהם יהיה עליך להושיב אריסים, וכיון שהשדה שלי תהיה בין אותם שתי שדות נמצא שהארים שבשדות שלך ישמרו על שדי(47), וכיון שיש לו סיבה שמחמתה אינו רוצה לתת לראובן את השדה הסמוכה לשדהו, שוב אין זה 'מדת סדום'.

והלכתא הלכה כרבי יוסף שבמקרה זה 'כופין על מדת סדום, כיון דאפוישי [אריסי] שטענה זו שטוען שמעון שירויח במה שיוקף באריסים, לאו מילתא היא אינה טענה, שהרי, אין גוף השדה שוה לו יותר, אלא אם יחלקו כן יהיה לו ריוח צדדי של שמירת האריסים, ומחמת ריוח זה אין שמעון יכול לדחותו לשדה אחרת, אלא כופין אותו ליתן לראובן את השדה הסמוכה לשדהו.

כאן צריך להיות איור 1

א"ר יוסף, במקרה כגון זה, שראובן נהנה מכך שיקבל את השדה הסמוכה לשדהו, ואילו שמעון לא מפסיד אם יתן לו את אותה שדה, 'כופין על מדת סדום', וכופים את שמעון לתת לראובן את השדה הסמוכה לשדהו. —

מקרה זה, שונה מהמקרים הקודמים לו, כיון שבמקרה זה לא יכול להוצר מצב שבו שדה אחת תהיה עדיפה על חברתה. משום שגם כאן מדובר בשדה הגדילה על ידי השקיה, ושני השדות סמוכים לאותו נהר המהווה להם מקור השקיה. ולכן, במקרה זה, מודה רבי יוסף שהתנגדותו של שמעון לתת לראובן את השדה הסמוכה לשדהו, זוהי 'מדת סדום' שהרי לדידו אין הבדל בין שתי השדות, ו'כופין על מדת סדום'. (46)

47. ולפירוש התוס' שהובא בהערה הקודמת, צריך לפרש שטענת אביי היא, שאם יהיו לראובן ב' שדות כשאחת בעבר זה של הנהר והאחרת בעברו השני, יצטרך להרבות באריסים, משום שב' שדות מצריכות יותר אריסים מאשר שדה אחת גדולה. וכיון שיהיו יותר אריסים בגבול שדה שמעון תשמר שדהו יותר.

46. כל זה על פי רש"י, אבל התוס' פירשו שאין מדובר כאן כלל כשאחד האחים הוא 'בר מצרא', אלא מדובר באופן שהנהר מפסיק בין שתי השדות, ושמעון מבקש לחלוק כל שדה לחצי, וראובן מבקש לחלוק שדה כנגד שדה. שבה כופין את שמעון לחלוק שדה כנגד שדה, כדי שיהיה לכל אחד מהם שדה אחת גדולה, ועי' בהערה הבאה.